

MICHAŁ J. CZARNECKI
Instytut Politologii UMK

Ellis Sandoz – sylweta badacza

Postać Fiodora Michałowicza Dostojewskiego oraz reprezentowana przez niego twórczość jest doskonale znana i szeroko komentowana w kulturze europejskiej. Dość wspomnieć książki Lwa Szestowa¹, Mikołaja Bierdiajewa², Wasilija W. Rozanowa³, Paula Evdokimova⁴, André Gide'a⁵ czy Henri de Lubaca⁶; w polskiej literaturze natomiast prace Stanisława Cata-Mackiewicza⁷, Cezarego Wodzińskiego⁸, Bohdana Urbankowskiego⁹ czy Haliny Brzozy¹⁰. Duże zainteresowania autorem *Biesów* oczywiście nie jest niczym zaskakującym. Jest on – obok Dantego, Szekspira czy Goethego – zaliczany do grona literatów, którzy odgrywają niewątpliwie dużą rolę w kulturze zachodniej. W przeciwieństwie do Dostojewskiego, Ellis Sandoz jest postacią w polskiej literaturze zupełnie nieznaną i nieobecną¹¹. Niniejszy tekst posłuży za uzupełnienie prezentowanego wyżej eseju, toteż poświęcony będzie prezentacji profilu intelektualnego amerykańskiego badacza.

Ellis Sandoz urodził się w 1931 roku w Stanach Zjednoczonych w rodzinie o szwajcarskich korzeniach¹². W latach 1947–1953 studiował na Louisiana State University (LSU), uzyskując tam najpierw tytuł *Bachelor of Arts* (1951) później zaś *Master of Arts* (1953) – ten ostatni na podstawie pracy *Myth and Society: A Comparative and Critical Study of the Theories of Edward Burnett Taylor, Henriette Frankfort and Henri Bergson*. Na studiach poznaje Erica Voegelina – emigranta z Europy Środkowej, wówczas zdobywającego pozycję jednego z ważniejszych filozofów polityki w USA.

¹ L. Szestow, *Dostojewski i Nietzsche: filozofia tragedii*, przeł. C. Wodziński, Warszawa 1987 [2000].

² M. Bierdiajew, *Światopogląd Dostojewskiego*, przeł. i oprac. H. Paprocki, Kęty 2004.

³ W. W. Rozanow, „*Legenda o Wielkim Inkwizytorze*” F. M. Dostojewskiego, przeł. J. Chmielewski, Warszawa 2004.

⁴ P. Evdokimov, *Gogol i Dostojewski czyli Zstąpienie do otchłani*, przeł. A. Kunka, Bydgoszcz 2002.

⁵ A. Gide, *Dostojewski: artykuły i wykłady*, przeł. K. Kot, Warszawa 2003.

⁶ H. de Lubac, *Dramat humanizmu ateistycznego*, przeł. A. Ziernicki, Kraków 2004.

⁷ S. Mackiewicz, *Dostojewski*, Bielsko-Biała 1997.

⁸ C. Wodziński, *Trans, Dostojewski, Rosja czyli O filozofowaniu siekierą*, Gdańsk 2005.

⁹ B. Urbankowski, *Dostojewski: dramat humanizmów*, Warszawa 1994.

¹⁰ H. Brzoza, *Dostojewski. Między mitem, tragedią i apokalipsą*, Toruń 1995.

¹¹ Do tej pory nie ukazał się w języku polskim żaden tekst jego autorstwa.

¹² Informacje biograficzne podają za: Ch. R. Embry, B. Cooper, *Perface*, w: *Philosophy, Literature, and Politics: Essays Honoring Ellis Sandoz*, ed. Ch. R. Embry, B. Cooper, Columbia-London 2005, s. XI– XIV oraz za biogramem autora dostępnym na stronie: [[http://appl003.lsu.edu/artsci/polisci.nsf/\\$Content/G.+Ellis+Sandoz?OpenDocument](http://appl003.lsu.edu/artsci/polisci.nsf/$Content/G.+Ellis+Sandoz?OpenDocument); dostęp: 27.04.2009].

Sandoz studiował także na Uniwersytecie Karoliny Północnej (1950), Georgetown (1952–53), a także w Niemczech na uniwersytecie w Heidelbergu (1956–1958) i Monachium, gdzie w roku 1965 obronił pisaną pod kierunkiem Erica Voegelina dysertację doktorską *The Grand Inquisitor: A Study in Political Apocalypse*. W przeciwieństwie do swojego mistrza, nie przeniósł się w tym czasie na stałe do Monachium, lecz pracował w *Louisiana Polytechnic Institute* (1959–1968), gdzie wykładał przede wszystkim naukę o polityce oraz filozofię polityki. Po ukończeniu doktoratu pełnił funkcję dyrektora wydziału nauk humanistycznych na *East State University*. W 1978 roku został zatrudniony w macierzystym LSU, gdzie pracuje nadal od 1998 roku jako *Hermann Moyle Jr. Distinguished Professor of Political Science*.

W trakcie liczącej już kilka dziesięcioleci kariery akademickiej Sandoz był członkiem redakcji wielu znaczących czasopism z zakresu nauki o polityce i filozofii politycznej, między innymi: „*Journal of Politics*” (1975–1995), „*Social Science Quartely*” (1986–1993), natomiast od 1971 roku, czyli od początku funkcjonowania pisma, jest nadal członkiem redakcji „*The Political Science Reviewer*”. Ponadto, należy on do najważniejszych amerykańskich towarzystw naukowych z zakresu nauki o polityce jak *American Political Science Association* (APSA), *Southern Political Science Association*, *Southwestern Political and Social Science Association* (1974–1975) oraz *Philadelphia Society*. W ramach APSA wchodził również w skład komitetów przyznających prestiżowe nagrody imienia *Woodrow Wilsona* (1973–1974) oraz *Leo Straussa* (1979–1980).

Od lat 70. Sandoz związany jest ze środowiskami konserwatywnymi i republikańskimi. Od 1971 roku jest członkiem zespołu redakcyjnego „*Modern Age*” – kierowanego przez Russella Kirka kwartalnika uchodzącego powszechnie za flagowe pismo konserwatywne w USA. W latach 1982–1988 z nominacji prezydenta Ronalda Reagana autor *Political Apocalypse* wchodził w skład *National Council on the Humanities*, natomiast w 1987 roku jako *Fulbright 40th Anniversary Distinguished American Scholar* reprezentował USA, wygłaszając serię wykładów we Włoszech.

Po rozpadzie ZSRR Sandoz utrzymywał także bliskie kontakty z krajami środkowoeuropejskimi. Wygłaszał tam liczne wykłady i współorganizował konferencje poświęcone angloamerykańskiemu konstytucjonalizmowi oraz filozofii politycznej. Jedna z takich konferencji – zorganizowana przy współpracy Fundacji Kościuszkowskiej oraz Fundacji Jagiellońskiej – odbyła się również w Polsce w lipcu 1992 roku na Uniwersytecie Jagiellońskim. Znacznie bliższe kontakty utrzymywał Sandoz ze środowiskami ze środowiskami w Czechach, które – życzliwie przyjmowany – odwiedził czterokrotnie. W 1991 roku wygłosił odczyt w parlamencie czeskosłowackim zatytułowany

Eric Voegelin's Significance for the Modern Mind, zaś w roku 1995 Uniwersytet Palacký'ego w Ołomuńcu uhonorował go tytułem doktora *honoris causa*.

Sandoz jest badaczem zajmującym się filozofią polityczną – w pierwszej kolejności amerykańską i rosyjską oraz jej aplikacją do bieżących problemów politycznych. Jego bogaty dorobek obejmuje przeszło kilkanaście prac, które można uszeregować według następujących czterech obszarów badawczych:

1) Tradycja anglosaskiej filozofii i myśli politycznej. Tej tematyce poświęcone są jego autorskie książki: *Conceived in liberty: American individual rights today* (1978) oraz *A Government of Laws: Political Theory, Religion and the American Founding* (1990; 2001); *Republicanism, Religion and the Soul of America* (2006). Oprócz tego pod jego redakcją ukazała się obszerna dwutomowa antologia kazań politycznych z okresu kształtowania się państwa amerykańskiego *Political Sermons of the American Founding Era, 1730 to 1805* (1991; 1998), oraz praca zawierająca rozważania na temat anglosaskiej tradycji myśli polityczno-prawnej *The Roots of Liberty: Magna Carta, Ancient Constitution, and the Anglo-American Tradition of Rule of Law* (1993; 2008).

2) Dorobek Erica Voegelina. W tej dziedzinie jest autorem trzech prac *The Voegelinian Revolution: A Biographical Introduction* (1981; 2000); *The Political Theory of Eric Voegelin* (1986); *Eric Voegelin's Significance for the Modern Mind* (1991). Pierwsza z nich – obok prac Erica Harolda Wainwrighta¹³ oraz Eugena Webba¹⁴ – należy do grona pierwszych interpretacji i opracowań całego dorobku Voegelina. Ponadto Sandoz zredagował tom krytycznych rozpraw poświęconych myśli Voegelina *Eric Voegelin's Thought: A Critical Appraisal*, (1982). W 1973 roku przeprowadził zaś serię długich wywiadów z Voegelinem, które wydane pod jego redakcją jako *Autobiographical Reflections* (1986) stanowią bardzo istotny dokument w badaniach nad myślą autora *Order and History*.

3) Filozofia i literatura rosyjska. Choć w tym obszarze badawczym Sandoz ma na koncie właściwie tylko jedną książkę, *Political Apocalypse: A Study of Dostoevsky's Grand Inquisitor* (1971; 2000), wypada wyróżnić ten obszar zainteresowań, choćby z uwagi na to, że reprezentuje on dominujący nurt zainteresowań badawczych w pierwszym okresie jego twórczości (lata 60. i 70.)¹⁵.

¹³ E. H. Wainwright, *The Zetema of Eric Voegelin: Symbol and Experience in Political Reality*, Unisa 1979.

¹⁴ E. Webb, *Eric Voegelin: Philosopher of History*, Seattle-London 1981.

¹⁵ Nurt ten reprezentują następujące eseje: E. Sandoz, *The Problem of Good and Evil in Dostoevsky's «Legend of the Grand Inquisitor»*, „The Proceedings of the Louisiana Academy of Sciences” 1961, vol. XXIV, s. 126–134; tenże, *Philosophical Antropology and Some Aspects of the Problem of Good and Evil in Dostoevsky's «Legend of the Grand Inquisitor»*, „Review of Politics”

4) Bieżące kwestie polityczne: do tej grupy zaliczyć wypada dwie książki napisane wraz z Cecilem Van Meterem Crabbem dotyczące wyborów amerykańskich *A Tide of Discontent: The 1980 Elections and Their Meaning* (1981) oraz *Election 84: Landslide Without a Mandate?* (1985). Opublikował także wybór swoich esejów *The Politics of Truth and Other Untimely Essays: The Crisis of Civic Consciousness* (1991), które w przeważającej mierze zawierają próby zastosowania aparatury anglosaskiej filozofii politycznej do współczesnych problemów.

Najbardziej znaną częścią dorobku autora *Political Apocalypse* jest ta dotycząca twórczości Voegelina. Sandoz uchodzi powszechnie za głównego kontynuatora myśli autora *Order and History* w świecie anglosaskim oraz jego najbardziej znanego ucznia, pełniąc przy tym rolę *spiritus movens* środowiska zajmującego się badaniem i kontynuacją myśli Voegelina¹⁶. Po śmierci swego mistrza w 1985 roku rozwijał na LSU ośrodek badający dorobek autora *Order and History*. W 1987 roku założył *Eric Voegelin Institute for America Renaissance Studies*, którym kieruje do dzisiaj. Wchodzi też w skład rady programowej¹⁷ dzieł zebranych Voegelina (*The Collected Works of Eric Voegelin*), wydawanych w latach 1990–2009¹⁸, których (kilku tomów) był redaktorem. Aktywnie działa również w ramach *Eric Voegelin Society*, którego jest założycielem i sekretarzem. Organizacja ta we współpracy z APSA organizuje od 1985 roku coroczne konferencje poświęcone twórczości Voegelina¹⁹.

MICHAŁ J. CZARNECKI

1964, vol. XXVI, s. 353–377; tenże, *Dostoevsky and Political Theory* – referat wygłoszony na forum rocznego zjazdu *Philadelphia Society* w Chicago w 1972 roku.

¹⁶ Znamienne, że tom ku czci Sandora, opublikowany kilka lat temu, zawiera w zdecydowanej większości eseje poświęcone myśli Voegelina. Zob. *Philosophy, Literature, and Politics: Essays Honoring Ellis Sandoz*, ed. B. Cooper, Ch. R. Embry, Columbia–London 2005.

¹⁷ Poza nim członkami rady programowej są: Paul Caringella, Jürgen Gebhardt oraz Thomas A. Hollweck.

¹⁸ W połowie 2009 roku ukaże się ostatni tom: *The Collected Works of Eric Voegelin*, vol. XXIX, *Selected Correspondence, 1924–1949*, ed. J. Gebhardt, Columbia–London 2009.

¹⁹ Więcej na ten temat: [http://www.artsci.lsu.edu/voegelin/EVS/EVS_dtf.htm; dostęp: 16.06.2009]